

УДК 316.614-053.6:239.78(477)

DOI: 10.24144/2218-5348.2018.2(18).78-89

Юрчук А.О.,

директор Центру інновацій та розвитку
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(м.Ужгород, Україна)

ГРОМАДСЬКА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ВЕКТОР ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ

У статті аналізуються поняття “політична та громадська соціалізація”, які не мають однозначного тлумачення серед представників психологічної науки. Йдеться також про політичний та громадський статус молоді з точки зору впливу на формування особистості, що зумовлює необхідність теоретичного та практичного осмислення теми. Обґрунтовано та визначено основні напрями впливу політичних та громадських інститутів соціалізації на процес становлення особистості, висвітлено досвід роботи у цій сфері Ужгородського національного університету.

Ключові слова: політична соціалізація, громадська соціалізація, політична участь, молодь, студентство, державна молодіжна політика.

The scientific article analyzes and explores the concept of "political and social socialization", which has no unambiguous interpretation by various representatives of psychological science. It reveals the political and social status of youth in terms of the impact on the formation of the personality of modern student youth. In its turn, it determines the need for theoretical and practical reflection on this topic and determines its relevance. To reach the research objective, the main directions of the influence of political and social institutes of socialization on the process of formation of the personality of youth in society have been substantiated and determined.

Key words: political socialization, social socialization, political participation, youth, student, state youth policy.

Складні і швидкозмінні реалії розвитку сучасного світу є фактором соціалізації особистості, і цей процес включає усі соціальні процеси, завдяки яким індивід засвоює певні норми, цінності, соціальні уміння, досвід і навички спілкування, що сприяють набуттю ним ролі повноправного члена суспільства. При тому, за умов функціонуючої демократії, особистість індивідуально і водночас як член певної соціальної групи може впливати на

політичне та громадське життя в суспільстві. Очевидним фактом є те, що в країнах Європи, зокрема і в Україні, починаючи з XIX століття і по сьогодні, важливим учасником, а подекуди і активним гравцем в суспільстві є студентська молодь – з її інтересами, пріоритетами та цінностями. Вирішення цього дослідницького завдання сприятиме здійсненню аналізу політичного та громадського потенціалу студентства на прикладі певного суспільства.

Метою статті є вивчення та цілісний аналіз проблем державного регулювання політичної та громадської соціалізації молоді в Україні, ролі політики в сучасному суспільному житті молоді (студентства), проблеми формування та реалізації молодіжної політики, участі молодіжних об'єднань у процесах розбудови держави, розвитку громадянського суспільства, ставленням студентів вищих навчальних закладів до політичних та громадських процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою громадської соціалізації через громадянське виховання займалися такі визначні педагоги, як А. Макаренко та В. Ващенко [2; 9]. С.Верба, М.Гоела, Г.Алмонд, Р.Даль, Р.Кловард, М.Конвей розглядали питання політичної участі групи осіб, які керуються політичними міркуваннями, як механізм, що формує погляди та пріоритети, які безперервно змінюються під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників. У працях видатних українських вчених – М.Головатого, В.Головенька, В.Куліка, М.Пірен, М.Перепелиці, В.Рибкало висвітлено проблеми формування та реалізації молодіжної політики, участі молоді та молодіжних організацій у процесах державотворення. Автори в цілому дослідили проблему формування та реалізації молодіжної політики, питання професійної і не професійної участі молоді у політичних процесах.

Одним із важливих суспільних завдань будь-якої держави є забезпечення сталості демократичних перетворень, а саме: підготовка молодого покоління до відповідального і усвідомленого життя та діяльності в правовій демократичній державі [3, с. 5].

Роль політики в суспільному житті надзвичайно важлива і характеризується такими рисами як масштабність впливу, цілеспрямованість, універсальність, прагматизм, що зумовлює здатність впливати практично на всі сфери суспільного життя. Політика тісно пов'язана з економікою, культурою, мораллю, правом, тому будь-яка проблема набуває політичної спрямованості, якщо її рішення зачіпає інтереси класів, соціальних груп і державну владу.

Людина з її системою інтересів, потреб і цінностей є головною дійовою особою правової держави та громадянського суспільства. У політичному плані свобода людини і громадянина полягає в його незалежності від держави, у праві брати участь або утримуватись від участі у виборах органів

державної влади та місцевого самоврядування, в її можливості бути членом політичної партії, громадських організацій.

Основним завданням політичної соціалізації є вивчення нового спектру суспільних умов діяльності державних та громадянських інститутів, які впливають на політизацію особи, її політичну зрілість та відповідальність відповідно до новоутвореної державності [8].

Громадянська активність людини - це комплекс специфічних діяльнісних чинників, що обумовлені завданнями виконання громадянами своїх обов'язків перед державою. Також це система напрямів діяльності людей, пов'язаної із здійсненням суспільних функцій у тих сферах суспільного життя, які не можуть ефективно регулюватися державою; процес самореалізації людьми своїх творчих потенціалів за допомогою створення громадських організацій та участі в їх роботі [12, с. 32-37].

На сучасному етапі розвитку України до найактуальніших завдань належить питання залучення громадськості до процесів прийняття рішень. В Україні процес прийняття рішень ще не є прозорим, а діяльність влади не завжди зрозуміла для населення. Саме закритість влади від громадськості є суттєвим гальмівним фактором на шляху демократичних перетворень. Сучасне законодавство України надає певні можливості для взаємодії органів публічної влади з громадськістю, але технології та методи цієї взаємодії ще потребують впровадження та вдосконалення. Політична участь – це дії, за допомогою яких рядові члени будь-якої політичної системи впливають або намагаються впливати на результати її діяльності.

Сьогодні в Україні існує проблема, яка полягає в тому, що громадська думка недостатньо враховується та вивчається органами публічної влади. Вивчення громадської думки повинно здійснюватися шляхом проведення соціологічних досліджень та спостережень, запровадження спеціальних рубрик у друкованих та електронних ЗМІ, проведення експрес-аналізу коментарів, відгуків, інтерв'ю, інших матеріалів у пресі, на радіо, телебаченні для визначення позиції різних соціальних груп, опрацювання та узагальнення висловлених у зверненні громадян зауважень і пропозицій, проведення аналізу цільової інформації, що надходить до спеціальних скриньок. Результати вивчення громадської думки повинні враховуватися органами державної влади під час прийняття рішень та їх подальшої реалізації [5, с. 83].

Думки вчених-політологів з цього питання схожі в тому, що для участі рядових громадян, а особливо студентської молоді у політичному і громадському житті, потрібно підвищувати рівень політичної і правової культури населення як складових загальної культури.

З переходом України на демократичний шлях розвитку її політична система постійно змінюється та вдосконалюється. Розвиток держави, в тому числі української, розвиток соціальних інститутів та суспільних відносин визначається як період трансформаційних процесів, пошуку власного шляху розвитку та зміни цінностей. Саме молодь є провідником соціально-економічного, політичного і духовного відродження, рушієм нових якісних змін, викликаних назрілими потребами суспільства. Вона є тим суспільним прошарком, який відіграє особливу роль у розвитку суспільства. Тому держава, що прагне прогресивного розвитку, потребує якомога повнішого залучення молоді до трансформаційних та інноваційних процесів [1, с. 162]. У цьому і проявляється процес політичної і громадської соціалізації, під час якого відбувається зростання політичної активності молоді, підвищується інтерес до політики і до громадської активності. У загальному вигляді політична соціалізація — це процес становлення індивіда як суб'єкта політики, формування в нього особистісних якостей, ціннісних установок, поведінкових моделей, що дозволяють адаптуватись до політичної системи і виконувати в ній певні функції.

Молоді люди в усіх країнах є одним з основних людино-ресурсів для сталого розвитку, економічного зростання, соціальних перетворень, впровадження технологічних інновацій. Творча уява сучасної молоді (студентства), могутня енергія, ідейність, креативність створюють потенціал для подальшого розвитку суспільства. Таким чином, існує особлива необхідність щодо забезпечення нових стимулів при розробці й реалізації державної молодіжної політики та відповідних цільових програм на всіх рівнях управління. Питання державного управління саме в цій галузі суспільних відносин сьогодні є дуже актуальним.

Важливим є визначення поняття “молодь”. Цим питанням займається багато суспільних наук. У статистиці це поняття характеризується винятково віком осіб; у філософії, соціології, психології, педагогіці — це вже більш складна категорія. Сьогодні вчені визначають молодь як соціально-демографічну групу, що характеризується становленням соціальної зрілості та знаходженням свого місця в соціумі.

Особливою соціальною групою, за визначенням А.Власенко, є студентство, що формується з різних соціальних утворень суспільства і характеризується особливими умовами життя, праці, побуту, особливою суспільною поведінкою й психологією, для якої набуття знань і підготовка себе для майбутньої роботи у суспільному виробництві, науці і культурі є головним і здебільшого єдиним заняттям [6].

У деяких європейських країнах поняття “молодь” повністю відсутнє, а в Україні воно пов'язане з певною віковою групою. Відповідно до Закону України “Про сприяння соціальному становленню та

розвитку молоді в Україні” від 5.02.1993 р., молодь – це вікова категорія населення віком від 14 до 35 років [11].

Цей віковий ценз досить спірний і дуже широкий.

Згідно з основними видами зайнятості, молодь можна умовно поділити на три категорії:

- 14-17 років – в основному школярі, що проживають разом з батьками, які їх матеріально забезпечують;
- 18-24 роки – молодь, яка здобуває освіту в навчальних закладах I-IV рівня акредитації;
- 25-29 років – працююча молодь.

Цікаво, що в такій класифікації відсутня молодь вікового діапазону 29-35. Оскільки закон побудовано на досить стереотипному баченні траєкторії життя молодої людини, він не бере до уваги молодь, яка живе не за загальноприйнятими стандартами.

Щодо особливості вікової періодизації молоді, то більшість авторів зазначає, що нижня вікова межа для визначення поняття “молодь” зумовлюється особливостями фізичного розвитку людини та охоплює віковий період 14 – 16 років. Але визначити верхню межу для цієї категорії набагато складніше.

Прийнято вважати, що кінцем молодості є той момент, коли молода людина повністю вступає в стан дорослого, а саме:

- здобуває економічну незалежність;
- досягає самостійності, здатності приймати рішення, які стосуються себе, у всіх сферах життя;
- створює власну сім'ю та приймає відповідальність за її існування [4].

За даними Організації Об'єднаних Націй, молодь (особи віком 15 – 24 років) становить близько 20 % від загальної чисельності населення світу. При цьому понад 80 % молоді мешкає в країнах, що розвиваються. Прогнозується, що до 2025 р. ця цифра ще збільшиться до 89 % [14, с. 10].

Необхідним є визначення поняття молодіжної державної політики. Це системна діяльність держави у відносинах з молоддю, яка здійснюється в законодавчій, виконавчій, судовій сферах і ставить за мету створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України [10].

Насамперед завдання молодіжної політики - сприяти ефективній соціалізації і адаптації молодих людей, які зможуть самі про себе подбати і зробити свій посильний внесок у розвиток держави. Сьогодні виконання широкого спектра законодавчих актів, які декларують права і соціальні гарантії молоді, є неможливим з таких причин: відсутність належного

фінансування, політичної волі, часта зміна керівництва, збої в системі державного управління та, звичайно, військовий конфлікт у країні.

Активна участь молодих людей в ухваленні рішень і діяльності на місцевому рівні має дуже важливе значення, оскільки йдеться про побудову демократичного, солідарного та процвітаючого суспільства. Треба розуміти, що участь у демократичному житті будь-якої спільноти, в тому числі студентської молоді, не зводиться до голосування або висунення кандидатів на виборах, хоча це також є важливим. За даними соціологічного дослідження “Молодь України – 2017”, близько 56% молоді позитивно оцінює децентралізацію в Україні, 49% молодих людей обізнані про такі процеси, тому існує потреба в більшому інформуванні молоді про стан проведення реформи, оскільки понад 40% респондентів зазначили, що не володіють такою інформацією. Водночас майже 47% опитаних, які мешкають в об’єднаних громадах, зазначають, що не відчують змін для молоді після створення громад, 13% відчують позитивні зміни. Варто зазначити, що за результатами дослідження 87% молодих людей не бере участі у будь-яких заходах, що стосуються життя власного населеного пункту, але 52,2% опитаних готові особисто долучитися до ініціатив у житті своєї громади.

Місцеві органи влади, які є найближчими до молоді, відіграють дуже важливу роль. При цьому вони можуть забезпечити для молоді можливість не тільки познайомитися з принципами демократії та громадянства, але й практикувати їх. Проте участь молоді в житті суспільства не обмежується лише формуванням активних громадян і побудовою демократії в майбутньому. Дуже важливо, щоб молоді люди усвідомлювали, що вони можуть впливати та формувати рішення і дії, коли вони молоді, а не тільки на більш пізньому етапі життя. Так, до прикладу, в жовтні 2017 року було підписано меморандум про порозуміння та співпрацю між Державним вищим навчальним закладом “Ужгородський національний університет” та Ужгородською міською радою щодо виконання спільних проектів і програм, які спрямовані на досягнення цілей, що становлять спільний інтерес, зокрема у сферах освіти, науки, технологій, інновацій, розвитку молодіжного руху з метою інтегрованого розвитку громади міста Ужгород та університету, залучення та підтримку Ужгородською міською радою освітнього, наукового, людського потенціалу університету, зокрема провадження результатів дослідження науковців університету, стажування та проходження практики його студентами в Ужгородській міській раді, узгодження тематики студентських наукових робіт, дисертацій з тематики прикладних аспектів місцевого розвитку. Вже в жовтні 2018 року стартувала програма стажування “Перший кар’єрний крок” студентів УжНУ в Ужгородській міській раді, що дає змогу сформувати резерв молодих, професійних кадрів, що є важливим для міста в цілому. На нашу думку саме таке практичне залучення освіченої

та ініціативної молоді для набуття досвіду в органах місцевого самоврядування, дає можливість студенту бути більш обізнаним в деяких моментах роботи влади, сприяє розвитку навиків та здібностей, універсальних знань та практичних вмінь, необхідних для подальшого кар'єрного росту.

За даними дослідження “Молодь-2017”, сьогодні тільки 4% молодих громадян впевнені, що більшість рішень ухвалюються з урахуванням думки молоді, а 35% вважають, що думка молоді не враховується взагалі [13].

Водночас для успішної, стабільної й осмисленої участі молоді в політичних та громадських процесах на місцевому та регіональному рівнях необхідно більше, ніж розвиток або реорганізація політичних чи адміністративних систем. Будь-яка політика та заходи, покликані активізувати участь молоді, повинні забезпечувати, щоб середовище поважало молодих людей, а також враховувати різні потреби, обставини та сподівання молоді. За даними соціологічного дослідження “Молодь-2017”, найбільш затребуваними, на думку молоді, як на рівні країни, так і на рівні окремого населеного пункту, є такі напрями державної молодіжної політики, як підтримка талановитої молоді (відповідно 65% і 44%), популяризація здорового способу життя (відповідно 46% і 45%) та сприяння забезпеченню житлом (відповідно 45% і 41% відповідно). Нині молодь робить акцент на питаннях, які безпосередньо стосуються життєздатності громади (ремонт доріг і тротуарів, відкриття/реконструкція лікарень і амбулаторій), але бачимо, що у найближчій перспективі для неї є важливим відкриття/реконструкція/ремонт об'єктів гуманітарної сфери (спортивних закладів і центрів, спортивних майданчиків, установ, що працюють з молоддю закладів культури).

Неможливо оминати і молодь з особливими потребами. Так, міська рада м. Ужгорода затвердила Програму діяльності медико-соціального реабілітаційного центру «Дорога життя» на 2019 рік і передбачила фінансування у розмірі 1,9 млн. грн. для надання дітям та молоді з вадами фізичного та розумового розвитку віком від народження до 25 років можливості активної участі в житті громадянського суспільства.

Метою програми є створення сприятливих умов з надання допомоги дітям і молоді з обмеженими фізичними можливостями розвивати їхні здібності, побутові та соціальні вміння для найбільш повної їх інтеграції до життя у суспільстві за допомогою прогресивних методів навчання, медичної, фізичної, психологічної, професійної та соціальної реабілітації. Нині на обліку “Дороги життя” перебувають 365 осіб з інвалідністю та вадами фізичного і розумового розвитку.

За останній час Україною вже досягнуто позитивних результатів у питаннях реформування місцевого самоврядування та територіальної

організації влади. Досягнуті успіхи не були б настільки швидкими та виразними без експертної, консультативної, донорської допомоги та політичної підтримки партнерів у рамках реалізації міжнародних проектів і програм.

Станом на кінець 2016 р. практично в кожній області в переважній більшості у сталому впровадженні або на етапах практичної апробації та експериментальної розробки застосовувались інноваційні форми молодіжної роботи, оцінювані експертами як такі, що доцільно розвивати й поширювати надалі. Це особливо важливо за нинішніх умов децентралізації, коли частина ОТГ ще не мають багаторічного досвіду реалізації власної молодіжної політики.

Міжнародні організації також беруть участь у молодіжних інноваціях – ініціативний центр сприяння активності та розвитку громадського почину (ІСАР) “Єднання” 62, як офіційний представник Youth Bank International 63 в Україні, розвиває модель Молодіжного банку ініціатив (МБІ). У 2016– 2017 рр. МБІ розпочали та продовжили роботу в 7 громадах (Березань Київської області, Вінниця, Вознесенськ Миколаївської області, Гриців Хмельницької області, Олешки Херсонської області, Стрий Львівської області, Суми). МБІ – це модель залучення молоді до громадської активності у власній громаді, яка успішно працює в різних країнах світу з 2002 р. для надання можливості молодим стати учасниками ініціативних груп з підготовки проектів поліпшення життя в громаді, розкрити лідерський потенціал, розвинути різноманітні компетенції та навички для подальшого професійного та соціально активного життя [7].

Однією з інноваційних форм реалізації молодіжної роботи є участь молоді у міжнародних ініціативах, зокрема у проектах ЄС та інших іноземних держав, наприклад програмі “ERASMUS+”. Це програма Європейського Союзу, що підтримує проекти, партнерства, заходи та мобільність у сфері освіти, підготовки молоді і спорту.

Не винятком є і Ужгородський національний університет, який відкрив можливість навчання та викладання за кордоном за програмою Erasmus+ 2014-2020 для студентів і викладачів з метою обміну досвідом та підвищення конкурентоспроможності фахівців на ринку праці. На сьогодні скористалося такою нагодою 38 студентів та 6 аспірантів університету.

Мінмолодьспорт спільно з Українським інститутом міжнародної політики, Національною молодіжною радою України та іншими партнерами працює над запровадженням національного конкурсу “Молодіжна столиця України”. В 2017 році і м. Ужгород спільно з УжНУ, де сконцентровано переважну більшість молоді міста, взяли участь у цьому конкурсі, що покликаний спонукати міста та агломерації бути більш активними у молодіжній політиці й процесах парсипативної демократії.

ЮНІСЕФ спільно з ГО “Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка” впровадив в Україні глобальний молодіжний проект U-Report – міжнародний проект. Він створений для того, щоб думки молоді було почуто та взято до уваги.

За реалізацію проектів національно-патріотичної тематики активно взялися всеукраїнські молодіжні громадські організації: Спілка української молоді в Україні, Молодий народний рух, Всеукраїнський молодіжний рух “Національний альянс”, молодіжна організація “Пласт” – Національна скаутська організація України та інші.

Відтак в Україні на цей час існує великий арсенал інноваційних форм молодіжної роботи, розроблених, апробованих на практиці та впроваджених на рівні областей, багатьох міст і районів, частково навіть окремих ОТГ, що стало можливим завдяки певною мірою розвинутій організаційній інфраструктурі державних підрозділів по роботі з молоддю в складі обласних, міських і районних органів влади й місцевого самоврядування, активності вітчизняних ГО та волонтерів.

У 2018 р. на базі Ужгородського національного університету ініціювали створення волонтерату, до діяльності якого зможуть долучитися небайдужі студенти, викладачі, випускники та адміністративні працівники вишу. Це дасть змогу кожному бажаючому певною мірою стати учасником громадської діяльності в тій чи іншій сфері.

Молодіжна державна політика в Україні характеризується значною кількістю нормативно-правових актів, основою яких є Конституція України, де зафіксовано основні права та обов’язки громадян. Серед безпосередньо присвячених молоді засадничих актів загальнодержавного рівня слід особливо зазначити Декларацію про загальні засади державної молодіжної політики в Україні (1992 р.) й закони України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” (1993 р.) й “Про молодіжні та дитячі громадські організації” (1998 р.). Головним документом реалізації молодіжної політики є Державна цільова соціальна програма “Молодь України” на 2016–2020 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 18.02.2016 р. № 148. До нормування молодіжної політики належать також численні акти інших галузей державного управління, серед яких закони України у сферах освіти (1998, 2014, 2017 рр.), фізичної культури і спорту (1993 р.), туризму (1995 р.), малого підприємництва (2000 р.), волонтерської (2011 р.) та громадської (2012 р.) діяльності, зайнятості (2012 р.) і благодійництва (2012 р.). Крім того, за часи незалежності було видано понад 25 указів і розпоряджень президентів України, постанов і розпоряджень КМУ, які безпосередньо стосуються проблем молоді. Зокрема в регіональній програмі “Молодь Закарпаття” на 2016–2020 роки визначаються ключові аспекти місцевої молодіжної політики, спрямованої на

національно-патріотичне виховання, здоровий спосіб життя, неформальну освіту, зайнятість і самозайнятість молоді, підтримку обдарованої молоді, інститутів громадянського суспільства, ВПО та молоді тимчасово окупованих територій, налагодження міжрегіональних і міжнародних зв'язків, інформаційне забезпечення молодіжної політики [13].

Отже, проаналізувавши певний спектр заходів щодо політичної та громадської соціалізації молоді, включаючи студентську молодь, можна зробити висновки, що в Україні знайшли своє втілення міжвідомчі та міжсекторальні підходи до молодіжної політики та організації роботи з молоддю, що забезпечено нормативно-правовими документами національного та місцевого рівнів. Місцеві молодіжні програми, молодіжні дорадчі структури при органах місцевого самоврядування, координаційні ради з питань молодіжної політики, різноманітні робочі групи, колегіальні органи при молодіжних підрозділах місцевих рад дозволяють на практиці здійснювати зазначену взаємодію.

Політична, громадська та інноваційна системи України вступили в нову фазу розвитку. Демократичні інституції поступово зміцнюють свої позиції. Підвищується рівень політичної культури всього населення України і молоді зокрема. Нові умови дають широку можливість розвитку молодіжної ініціативи, самореалізації молодого покоління.

Аналізуючи різноманітні види діяльності освітніх установ, зокрема Ужгородського національного університету, можна зробити висновок про її позитивну роль у формуванні в молодій людини комплексу таких якостей, як орієнтація на загальноприйняті норми і моральні цінності у всіх сферах життя, включаючи сферу праці, усвідомлена законслухняність, вміння відстоювати свої цивільні права і виконувати обов'язки, політична активність, патріотична відданість Батьківщині, культура міжособистісних, міжнаціональних та інших соціальних відносин, постійне прагнення нарощувати і реалізовувати свій творчий потенціал на благо суспільства.

Список використаних джерел

1. Бородін Є. І. Держава і молодь: історія ювенального законодавства в Україні (середина 80-х – початок 90-х років ХХ ст.). – К.: Укр.центр політ. менеджменту, 2004. – 238 с.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал: підручник для педагогів, виховників молоді і батьків. - Полтава : Полтавський вісник, 1994. - Т. 1. - 191 с.
3. Вербицька П. В. Громадянське виховання учнівської молоді: сучасні аспекти розвитку: [монографія]. – К.: Генеза, 2009. – 384 с.
4. Головатий М. Ф., Цибульник В. С. Проблеми молодіжної політики. Філософська і соціологічна думка. – К., 1992. – № 4.

5. Енциклопедичний словник з державного управління / (уклад. Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін..).- К.:НАДУ, 2010.- 820 с.
6. *Освіта регіону: психологія, політологія, соціальні комунікації.* – 2012. – № 4.
7. ІСАР «Єднання». URL :<http://ednannia.ua/ednannia-about/pro-nas>
8. Клименко О. А. Трансформація політичної культури перехідних суспільств : автореф. дис. канд. політ. наук : спец. 23.00.04. – К., 1999. – 20 с.
9. Макаренко А. С. Воспитание гражданина / сост. Р. М. Бескина, М. Д. Виноградова. - М.: Просвещение, 1988. - 308 с.
10. Молодіжна політика в Україні: як це працює. URL: <https://uspishnacraina.com/ua/news/blog/view/molodizhna-polityka-v-ukrayini-yak-tse-pratsyuye.html>
11. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 05.02.1993 р. № 2998-XII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>
12. Українські аспекти соціальної роботи: курс лекцій / керівник авт. кол. М. Ф. Головатий. - К. : МАУП, 2002. - 376 с.
13. Формування та реалізація державної молодіжної політики в Україні в умовах децентралізації URL: http://www.dsmsu.gov.ua/media/2017/11/16/9/Derzhavna_dopovid_za_pidsymkami_2016_roky.pdf
14. The World Programme of Action for Youth. – Printed at the United Nations, New York, 2010. – 75 p.

REFERENCES

1. Borodin Ye.I. Derzhava I molod': istoriya yuvenal'nogo zakonodavstva v Ukrayini (seredyna 80-h-pochatok 90-h rokiv 20 st.) (2004) [*State and youth: the history of juvenile law in Ukraine (mid 80s - early 90's of the twentieth century)*] - К.:Ukr. Centr polit. Menedzmentu. - 238p.
2. Vashchenko G. Vuhovnyy ideal: Pidruchnyk dlya pedagogiv, vyhovnykiv molodi i batykiv (1994) [*Educational ideal: a textbook for teachers, educators of youth and parents*]. - Poltava: Poltavskiy visnuk.-T.I.-191 p.
3. Verbytska P.V. Gromadyans'ke vyhovannya ukrayinskoyi molodi: suchasnyy aspect rozvytku: monografiya (2009) [*Civic education of pupils: modern aspects of development*].- К.:Geneza.-384 p.
4. Golovaty M.F. (1992). Problemy molodizhnoyi polityky. Filosofs'ka i sotsiologichna dumka [*Problems of youth policy. Philosophical and sociological thought*]. – К. – № 4. 194 p.

5. Enceklpedychnyy slovnyk z derzhavnogo upravlinnya (2010) [*Encyclopedic Dictionary of Public Administration*]/ (uklad. J.P.Surmin, V.D. Bakumenko, A.M. Muhnenko ta in.).- K.:NADY. - 820 p.
6. Zhurnal “Osvita regionu”: psykholohiya, politohiya, sotsial’ni komunikatsiyi” (2012) [*Education in the region: psychology, political science, social communication*]. № 4.
7. ISAP “Yednannya” [*Unification*]. Retrieved at: <http://ednannia.ua/ednannia-about/pro-nas>
8. Klymenko O.A. (1999). Transformatsiya politychnoyi kultury perehidnyh suspilstv [*Transformation of the political culture of transitional societies*]: avtoref. dys. kand. polit. nauk: spec. 23.00.04.-K.-20 p.
9. Makarenko A.S. (1988). Vospitaniye grazhdanina [*Education of a citizen*]/ Sost. R.M. Beskina, M.D. Vinogradova.- M.:Prosveshcheniye. – 308 p.
10. Molodizhna polityka v Ukrayini, yak tse pratsyuye [*Youth Policy in Ukraine: How It Works*]. Retrieved at: <https://uspishnakraina.com/ua/news/blog/view/molodizhna-polityka-v-ukrayini-yak-tse-pratsyuye.html>
11. Pro spryyannya socialnomu stanovlennyu ta rozvytku molodi v Ukrayini (1993) [*On promoting social development of youth in Ukraine: Law of Ukraine*]: Zakon Ukrayinu vid 05.02.1993 p. № 2998-XII. Retrieved at: <http://zakon1.rada.gov.ua>
12. Ukrayinskyy aspekt sotsialnoyi roboty (2002) [*Ukrainian aspects of social work*]: Kurs lektsiy / Kerivnyk avt. kol. M.F Golovatyy. - K.: MAYP.-376 p.
13. Formuvannya ta realizatsiya derzhavnoyi molodizhnoyi polityky v Ukrayini v umovah detsentralizatsiyi [*Formation and implementation of state youth policy in Ukraine in conditions of decentralization*]. Retrieved at: http://www.dsmsu.gov.ua/media/2017/11/16/9/Derjavna_dopovid_za_pidsymkami_2016_roky.pdf
14. The World Program of Action for Youth. – Printed at the United Nations, New York, 2010. – 75 p.